

«Μια Απόπειρα προσέγγισης του δικαιώματος ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα (άρθρο 29 παρ. 1, εδ. α του Συντάγματος)»

**Κριτικής Αλέξανδρος
Δικηγόρος, Υπ. ΔΝ**

A) ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Πολιτικά κόμματα και ρόλος τους στη σύγχρονη δημοκρατία.

Η εξέλιξη της σύγχρονης δημοκρατίας, είναι γεγονός, πως είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την γένεση και εξέλιξη των πολιτικών κομμάτων. Πολλοί ισχυρίζονται μάλιστα, πως η σύγχρονη δημοκρατία παρά τις επιμέρους θεσμικές διευθετήσεις, είναι «κομματική δημοκρατία»¹. Ο εκδημοκρατισμός του νομικού μορφώματος το οποίο αποκαλείται Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως μετά από τη συμφωνία του Μάαστριχτ, έχει σε μεγάλο βαθμό στηριχθεί στη συγκρότηση και την προοπτική ανάπτυξης ενός ευρωπαϊκού συστήματος κομμάτων. Το γεγονός αυτό άλλωστε ενισχύεται από τη διάταξη 138Α της Συνθήκης του Μάαστριχτ στην οποία αναφέρεται, ότι «*Τα πολιτικά κόμματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την ολοκλήρωση στο πλαίσιο της Ένωσης. Συμβάλλουν στη δημιουργία ευρωπαϊκής συνείδησης και στην έκφραση της πολιτικής βούλησης των πολιτών της Ένωσης*»².

Η ύπαρξη λοιπόν των κομμάτων και ειδικότερα η γέννηση τους και η εξέλιξη τους είναι απαραίτητη προκειμένου να πραγματοποιηθεί η πολιτική ελευθερία στα πλαίσια των αρχών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας με το

¹ Βλ. *Μιχάλη Σπουρδαλάκη*, άρθρο «Το κομματικό φαινόμενο: Εξέλιξη και συγκυρία», όπως δημοσιεύθηκε στο σύγγραμμα, ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2003, σελ. 39.

² Βλ. εκτενέστερα *Μ. Σπουρδαλάκη (επιμ)*, Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα, Προκλήσεις και Προοπτικές, ΙΣΤΑΜΕ, Αθήνα 2001, σελ. 47-64.

συνταγματικό μάλιστα δίκαιο να χαρακτηρίζεται κατά τον καθηγητή Μαυριά ως το δίκαιο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας³. Περαιτέρω ο καθηγητής Κ. Χρυσόγονος συσχετίζει το πολίτευμα της δημοκρατίας με τα κόμματα και τον ρόλο αυτών μέσα σε αυτό υποστηρίζοντας πως δημοκρατία είναι το πολίτευμα εκείνο το οποίο ενώνει τα άτομα σε ομάδες, ήτοι τα πολιτικά κόμματα, τα οποία διαθέτουν υποδομή, οργάνωση, ιδεολογικό στίγμα και εκφράζουν πλουραλισμό ιδεών και συμφερόντων, ενώ το καθένα έχει ως αποστολή τη διαμόρφωση ενός πολιτικού προγράμματος, μίας πρότασης για την άσκηση εξουσίας. Στο ίδιο πλαίσιο ο ως άνω υποστηρίζει, πως τα πολιτικά κόμματα επιτελούν έναν στοιχειώδη ρόλο στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, καθώς συνιστούν τον αναγκαίο διαμεσολαβητή μεταξύ κοινωνίας και κράτους. Διαπιστώνει μάλιστα πως είναι αδιανόητη η διενέργεια βουλευτικών εκλογών χωρίς αυτά⁴. Το γεγονός ότι είναι αδιανόητη η διενέργεια βουλευτικών εκλογών χωρίς αυτά έχει ωθήσει πολλούς σήμερα να υποστηρίζουν, ότι το σύγχρονο κομματικό κράτος αποτελεί μια εκλογικευμένη μορφή εμφάνισης της άμεσης δημοκρατίας στο εξαπλωμένο γεωγραφικά κράτος της εποχής μας⁵.

Κατά τον καθηγητή Μ. Σπουρδαλάκη⁶ αυτά συνιστούν θεσμούς με διττή φύση, αφού από τη μία μεριά είναι παράγοντες πολιτικής εκπροσώπησης, ενώ από την άλλη αποτελούν θεσμούς ελέγχου της εξουσίας. Στα κόμματα διακρίνονται τρία επίπεδα δράσης: α) το κόμμα στην εξουσία, β) το κόμμα στο κοινωνικό πεδίο με τα μέλη, τους ψηφοφόρους και τις οργανώσεις κινητοποίησης και γ) το κόμμα ως οργανωμένη παρουσία στους κοινωνικούς θεσμούς⁷. Μια διάκριση πάλι ως προς τα κόμματα μπορεί να γίνει μεταξύ: α) κομμάτων που βρίσκονται στην εξουσία, β) κομμάτων (εξουσίας), που βρίσκονται στην αντιπολίτευση και ευελπιστούν ότι σύντομα

---

³ Βλ. Κ. Μαυριά, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2η εκδ., Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 159

⁴ Βλ. Κ. Χρυσόγονου άρθρο «*Σύνταγμα και Πολιτικά Κόμματα: Όψεις του ελλείμματος Δημοκρατικής Αντιπροσώπησης*» δημοσιευθέν στο, ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ, ο.π σελ. 85.

⁵ Βλ. αναλυτικά για το θέμα αυτό Θ. Αντωνίου, *Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975*, Αθήνα-Κομοτηνή 1988, σελ. 30 επ, Δ. Τσάτσου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τ. Β, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 1992, σ 94.

⁶ Βλ. Μ. Σπουρδαλάκη, άρθρο ο.π σελ. 39 επ.

⁷ Βλ. Μ. Σπουρδαλάκη, άρθρο ο.π σελ. 45.

θα ανέλθουν στην εξουσία και γ) μικρότερων κομμάτων, που δεν μετέχουν άμεσα στην άσκηση και διαχείριση της εξουσίας, αλλά την επηρεάζουν με έμμεσο κυρίως τρόπο⁸.

Συμπεραίνεται λοιπόν πως τα κόμματα δεν είναι τίποτε άλλο από οργανώσεις οι οποίες σύμφωνα με τη γνώμη πολλών συνταγματολόγων δρουν ως ανεξάρτητοι μεσίτες ανάμεσα στην κοινωνία των πολιτών και το κράτος, προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να εκφραστεί ο λαός, ήτοι η λαϊκή ετυμηγορία, ή οποία είναι το θεμέλιο του πολιτεύματος κατά το Σύνταγμα μας. Σε καμία, όμως, περίπτωση δεν θα πρέπει να ταυτίσουμε τα κόμματα με το κράτος και να θεωρήσουμε αυτά ως μια μορφή πολιτειακών οργάνων. Κατά τον καθηγητή Κ. Χρυσόγονο η διαμεσολαβητική μεταξύ κοινωνίας και κράτους λειτουργία οφείλει κατά το Σύνταγμα να επιτελείται με αφετηρία την κοινωνία και προορισμό το κράτος, δηλαδή το κόμμα οφείλει να συνιστά μηχανισμό πολιτικής χειραφέτησης και όχι χειραγώγησης⁹. Η δε Νομολογία ακολουθεί την γνώμη της θεωρίας ως προς αυτήν την κρίση. Ενδεικτική είναι η απόφαση του ΣτΕ όπου δια της 1282/1992 απόφασης του¹⁰ έκρινε, πως ούτε «από το άρθρο 29 Συντ. ούτε από καμία άλλη διάταξη του Συντάγματος μπορεί να συναχθεί, ότι στα πολιτικά κόμματα επιφυλάσσεται αρμοδιότητα πολιτειακού οργάνου όπως η αρμοδιότητα που επιφυλάσσει το Σύνταγμα στο εκλογικό σώμα», καθώς και η απόφαση του ΣτΕ 944/1999 (ΤοΣ 1999 σ.614 επ.¹¹) δια της οποίας αποφαινεται ότι «Τα κόμματα είναι πολιτικές οργανώσεις σαφώς διακεκριμένες του κράτους και επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί, ότι εκφράζουν τη βούληση αυτού.» Η εν λόγω βέβαια απόφαση προχωρεί ένα βήμα πάρα πέρα καθώς αποφαινεται ότι «...Κατά ταύτα τα πολιτικά κόμματα δεν δύνανται να υποδεικνύουν μέλη συλλογικών διοικητικών οργάνων του κράτους...», μια κρίση για την οποία έχει γίνει πολλή συζήτηση στις μέρες μας τόσο από πολιτικούς, κομματικούς παράγοντες, δημοσιογράφους κ.α.

---

⁸ Βλ. Αντώνη Μακρυνδημήτρη, άρθρο «Κόμμα-διοίκηση-πολιτική Ζητήματα διακυβέρνησης στη σύγχρονη Δημοκρατία», που είναι δημοσιευμένο στο σύγγραμμα «Το Μέλλον των πολιτικών κομμάτων», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2003, σελ. 71.

⁹ Βλέπε Χρυσόγονου. Κ, άρθρο ο.π δημοσιευθέν, σελ. 92.

¹⁰ Βλ Αρμενόπουλο 1992, σελ. 401

¹¹ Βλ απόφαση δημοσιευμένη στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

Υπό τα γερμανικά αυτήν τη φορά δεδομένα τα κόμματα δεν ανήκουν πάντως στα ανώτατα κρατικά όργανα. Αντίθετα, είναι ελεύθερα σχηματισμένες ομάδες με ρίζες στο επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών, που καλούνται να συμβάλουν στο σχηματισμό της πολιτικής βούλησης του λαού και να επιδράσουν στο επίπεδο της θεσμοποιημένης υπόστασης του κράτους, για το λόγο ότι τα ίδια δεν ανήκουν στο επίπεδο αυτό¹². Η ταύτιση ενός κόμματος με κρατικό όργανο αρμόζει μόνο σε ολοκληρωτικά καθεστώτα όπως πχ το άρθρο 6 του σοβιετικού Συντάγματος του 1977, το οποίο ανακήρυσσε το Κουμμουνιστικό Κόμμα σε πυρήνα του πολιτικού συστήματος της Σοβιετικής Ένωσης¹³.

Προσδιορίζοντας ετυμολογικά τώρα τη λέξη "πολιτικό κόμμα" θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως πολιτικό κόμμα *«κάθε συλλογικότητα η οποία εκφράζει συγκεκριμένα ταξικά συμφέροντα ή συμφέροντα κάποιας κοινωνικής ομάδας, έχει πρόγραμμα βασισμένο στην ικανοποίηση των συμφερόντων της κοινωνικής τάξης ή/και της κοινωνικής ομάδας στην οποία αναφέρεται, δρα με πολιτική τακτική και στρατηγική και σαν στόχο έχει την εφαρμογή του προγράμματος του, δια μέσω άσκησης της κεντρικής εξουσίας»*¹⁴.

Στο ίδιο πλαίσιο κατά τον καθηγητή και πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ Ε. Βενιζέλο η πραγμάτωση της λαϊκής κυριαρχίας προϋποθέτει την πολιτική οργάνωση του εκλογικού σώματος, ο δε δημοκρατικός μάλιστα χαρακτήρας του πολιτεύματος είναι συνυφασμένος με την ύπαρξη και δράση των πολιτικών κομμάτων, ήτοι τον λεγόμενο *πολυκομματισμό*¹⁵. Το κόμμα μάλιστα προέκυψε κατά αυτόν στην κοινοβουλευτική και εκλογική πρακτική ως αναγκαία συνέπεια του αντιπροσωπευτικού συστήματος αποκτώντας τη σημερινή του μορφή μετά την κατοχύρωση της καθολικής ψηφοφορίας. Υποστηρίζει μάλιστα, πως η έννομη τάξη αντιμετώπισε καταρχήν το κόμμα ως παράνομο και εχθρικό φαινόμενο, που αποτελούσε αντικείμενο μάλλον

---

¹² Βλ. Χρυσόγονο Κ., άρθρο ο.π δημοσιευθέν σελ. 92.

¹³ Βλ. Χρυσόγονου Κ., άρθρο ο.π σελ. 92 και 93.

¹⁴ Ο ορισμός αυτός όπως αποδίδεται στην ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια στη διεύθυνση el.wikipedia.org/

¹⁵ Βλ εκτενέστερα Ευάγγελο Βενιζέλο ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 447 επ.

του ποινικού παρά του συνταγματικού δικαίου, στη συνέχεια το αντιμετώπισε απλώς «ύποπτο», αλλά πάντως αναγκαίο και πολύ αργότερα αναγκάστηκε να το αποδεχτεί και να το ρυθμίσει στο επίπεδο της κοινής εκλογικής νομοθεσίας και του κανονισμού της Βουλής, γιατί ούτε οι εκλογικές διαδικασίες, ούτε η λειτουργία του κοινοβουλίου μπορούσαν να οργανωθούν χωρίς να ληφθεί υπόψη ως βασική μονάδα πολιτικής οργάνωσης το κόμμα¹⁶.

Συμπεραίνουμε εκ των ως άνω, ότι σε μια αντιπροσωπευτική δημοκρατία όπως αυτή, που ισχύει σήμερα στη χώρα μας, τα πολιτικά κόμματα, τα οποία όπως αναφέρθηκε είναι κοινωνικοί οργανισμοί διαφορετικοί από το κράτος, επιτελούν σημαντικό ρόλο στη λειτουργία των πολιτειακών θεσμών εκφράζοντας πάνω από όλα την λαϊκή ετυμηγορία, δηλ τη βούληση του κυρίαρχου λαού.

B) Το δικαίωμα ίδρυσης κομμάτων και συμμετοχής σύμφωνα με τη θεωρία και τη νομολογία.

Κατά το άρθρο 29 παρ. 1 εδ. α του Συντάγματος : *«Οι Έλληνες πολίτες που έχουν το εκλογικό δικαίωμα μπορούν ελεύθερα να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε πολιτικά κόμματα, που η οργάνωση και η δράση τους οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.»*. Δυνάμει αυτής της συνταγματικής διάταξης κατοχυρώνεται το δικαίωμα ελεύθερης ίδρυσης πολιτικών κομμάτων και ελεύθερης συμμετοχής σε αυτά και έχει ως υποκείμενο τον κάθε Έλληνα πολίτη που έχει το εκλογικό δικαίωμα. Ως προς τη φύση του δε είναι πολιτικό δικαίωμα, δηλαδή δικαίωμα ενεργητικής συμμετοχής στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας (*status activus*)¹⁷. Κατά τον Ε. Βενιζέλο το πολιτικό αυτό δικαίωμα αφενός εξειδικεύει τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος στην οποία διασφαλίζεται το δικαίωμα πολιτικής συμμετοχής, ενώ εμμέσως θεωρείται ως προϋπόθεση ουσιαστικής και αποτελεσματικής άσκησης του εκλογικού δικαιώματος. Αυτό συνάγεται και από το εδάφιο β της παρ. 1 του άρθρου 29 του Συντάγματος

¹⁶ Βλ. Ευάγγελο Βενιζέλο ο.π, σελ. 447.

¹⁷ Βλ. Ευάγγελο Βενιζέλο, ο.π. σελ 448.

σύμφωνα με το οποίο: «πολίτες που δεν απέκτησαν ακόμη το δικαίωμα να εκλέγουν (προφανώς επειδή δεν συμπλήρωσαν το όριο της εκλογικής ηλικίας) μπορούν να συμμετέχουν στα τμήματα νέων των κομμάτων.» Το Σύνταγμα λοιπόν από τη μια μεριά αναγνωρίζει και τυποποιεί τις κομματικές νεολαίες, από την άλλη αποσυνδέει τη λειτουργία και την άσκηση του δικαιώματος συμμετοχής στα πολιτικά κόμματα από την απλή και τυπική άσκηση του εκλογικού δικαιώματος¹⁸. Περαιτέρω στο άρθρο 29 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται υπό την αρνητική της όψη η ελευθερία της μη συμμετοχής σε πολιτικό κόμμα.

Μεγάλη συζήτηση στη θεωρία έχει προκαλέσει το γεγονός ότι εφόσον το άρθρο 29 παρ. 1 του Συντάγματος εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος με το δικαίωμα ίδρυσης πολιτικών κομμάτων, αν ωστόσο αυτά δεσμεύονται να τηρούν εσωκομματική δημοκρατία. Η αλήθεια είναι ότι ο συντακτικός νομοθέτης αποφεύγει όσο γίνεται περισσότερο τη θέσπιση κανόνων σχετικά με την εμφάνιση, την οργάνωση και τη λειτουργία των κομμάτων, αποφεύγοντας κάθε επέμβαση στην ελευθερία τους και γι' αυτό δεν υπάρχει συνταγματική επιφύλαξη νόμου για τη ρύθμιση της εσωκομματικής οργάνωσης και λειτουργίας¹⁹.

Αντικείμενο λοιπόν αυτού του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος δεν είναι απλώς η αποχή του κράτους από επεμβάσεις, όπως συμβαίνει με τα ατομικά-αμυντικά δικαιώματα στα πλαίσια μιας συνταγματικά κατοχυρωμένης σφαίρας δικαιωμάτων, αλλά η διασφάλιση της ενεργούς συμμετοχής του πολίτη στο σχηματισμό της πολιτειακής βούλησης²⁰. Καθίσταται προφανές ότι δια του δικαιώματος ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα ο πολίτης έχει έμμεσα τη δυνατότητα να συμμετάσχει στις κρίσιμες διαδικασίες ανάδειξης άμεσων κρατικών οργάνων (βουλευτική κυβέρνηση) και κατά συνέπεια να συμμετάσχει στη χάραξη της πολιτικής του κράτους και άσκησης εξουσίας. Τα κόμματα λοιπόν επιτελούν λειτουργία

---

¹⁸ Βλ. Βενιζέλο Ε. «Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου» εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2008, 447-448

¹⁹ Βλ. για το θέμα αυτό Κ. Χρυσόγονος, άρθρο, ο.π σελ. 102 και Ε. Βενιζέλο, ο.π σελ. 343-4

²⁰ Βλ. Τσάτσο Δημήτριο, Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Γ, Αθήνα-Κομοτηνή σελ. 242-243, εκτενέστερα για τα δικαιώματα Βενιζέλο Ε., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι, Θεσ/νίκη 1991, σ. 341

διαμεσολαβητική μεταξύ κοινωνίας και κράτους, καθώς και μεταξύ διαφορετικών κρατικών οργάνων, όπως είναι το εκλογικό σώμα και η Βουλή, προκειμένου δε να επιτύχουν τον ρόλο τους αυτό απολαμβάνουν κρατικών χρηματοδοτήσεων σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 29 του Συντάγματος²¹. Ενδεικτικά αναφέρω, πως το Σύνταγμα αναθέτει ρητά στα κόμματα καθοριστικό ρόλο για το σχηματισμό της κυβέρνησης (άρθρα 37 παρ. 2-3), ενώ ρυθμίζει και εσωκομματικά ζητήματα για την περίπτωση που κάποιο κόμμα δεν είναι σε θέση να αναλάβει τις σχετικές ευθύνες του λόγω προβλήματος ηγεσίας (άρθρα 37 παρ.4 και 38 παρ. 2).

Ο ρόλος των κομμάτων στην κοινοβουλευτική δημοκρατία κατοχυρώνεται και σε άλλες συνταγματικές διατάξεις, όπως τα άρθρα 68 παρ. 3 (σύνθεση επιτροπών και τμημάτων Βουλής ανάλογα με τη δύναμη των κομμάτων) και 73 παρ. 4 (ειδικά διαδικαστικά δικαιώματα για τους αρχηγούς ή εκπροσώπους των κομμάτων). Γενικότερα δεν νοούνται σήμερα καν βουλευτικές εκλογές χωρίς κόμματα.

Να σημειωθεί δε ότι το σημερινό άρθρο 29 είχε συμπεριληφθεί αρχικά στο άρθρο 12 του κυβερνητικού σχεδίου Συντάγματος, δηλαδή στις διατάξεις σχετικά με τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (αμέσως μετά το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, στο οποίο αναφερόταν το άρθρο 11 του σχεδίου) και τελικά μεταφέρθηκε όχι τυχαία στο τρίτο μέρος του Συντάγματος (Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας) και ειδικότερα στο Α Τμήμα (Σύναξη της Πολιτείας) με τη σημερινή αρίθμηση²².

Το δικαίωμα λοιπόν κατά το άρθρο 29 παρ.1 του Συντάγματος ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα κατοχυρώνει θεσμικά αυτά με το να τα αναγάγει κατά τον καθηγητή Χρυσόγονο σε «συνταγματικό θεσμό»²³. Όπως ήδη σημειώθηκε τα πολιτικά κόμματα διαμεσολαβούν και εκφράζουν τη θέληση του λαού, ενώ συγχρόνως συμμετέχουν στη λειτουργία του κοινοβουλευτικού μας συστήματος. Η θεσμική αυτή λειτουργία των

---

²¹ Βλ. *Κ. Χρυσόγονο*, άρθρο ο.π σελ. 102

²² Βλ. *Κ. Χρυσόγονο*, άρθρο ο.π στην περαιτέρω πηγή σελ.94

²³ Βλ. *Γ. Παπαδημητρίου*, *Δίκαιο των πολιτικών κομμάτων*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 1994 σελ. 25 και *Κ. Χρυσόγονο*, άρθρο ο.π.

κομμάτων υπηρετεί εξ' ορισμού την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος²⁴. Ωστόσο το Σύνταγμα δεν περιέχει ορισμό του πολιτικού κόμματος, ούτε επιβάλλει συνταγματικούς περιορισμούς ή δικαστικά ελεγχόμενους σκοπούς στα πολιτικά κόμματα, ενώ δεν υιοθετεί τη δυνατότητα της δικαστικής απαγόρευσης πολιτικού κόμματος, η οποία απασχόλησε τις προπαρασκευαστικές εργασίες του άρθρου 29 στο πλαίσιο της Ε Αναθεωρητικής Βουλής, ερχόμενο σε αντίθεση προς το γερμανικό πρότυπο, που αναθέτει τη σχετική αρμοδιότητα στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο²⁵. Οι λόγοι που προφανώς αυτό συμβαίνει είναι κατά τον Ε. Βενιζέλο κυρίως ιστορικοί και αναφέρονται στο γεγονός, ότι η ελληνική νομοθεσία και η ελληνική ιστορική εμπειρία έχουν να επιδείξουν μια μακροχρόνια εχθρότητα απέναντι στο φαινόμενο του πολιτικού κόμματος με αποκορύφωμα τη μετεμφυλιακή απαγόρευση του Κ.Κ.Ε, η οποία μόλις το 1974 ήρθη κατόπιν πρωτοβουλίας του Κων. Καραμανλή με την πτώση της δικτατορίας του 1967-1974 και την αποκατάσταση της δημοκρατίας²⁶. Με άλλα λόγια το Σύνταγμα μας δεν προβλέπει σε αντίθεση με άλλα συνταγματικά κείμενα δυνατότητα απαγόρευσης πολιτικού κόμματος²⁷. Σε μια τέτοια περίπτωση η συνταγματική δημοκρατία θα ερχόταν σε αντίθεση με το ιστορικό, πολιτικό και φιλοσοφικό νόημα της ίδιας της δημοκρατικής ιδεολογίας, η οποία περιλαμβάνει την ελευθερία σκέψης και έκφρασης των «αντιφρονούντων»²⁸, αλλά και τη δυνατότητα εναλλαγής των πολιτικών δυνάμεων. Άλλωστε κατά τον καθ. Αντ. Μανιτάκη στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες τα Συντάγματα έχουν αναλάβει την αποστολή να θέτουν και να εγγυώνται τους όρους της δυνατότητας κοινής συμβίωσης και όχι όπως παλιά την πραγματοποίηση ενός προκαθορισμένου σχεδίου

---

²⁴ Βλ. *Απόστολου Νεστ. Παπακωνσταντίνου*, άρθρο δημοσιευθέν στο σύγγραμμα «Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων» του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 2003, σελ.274.

²⁵ Βλ. Ευ Βενιζέλο, «Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου» εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ. 449.

²⁶ Βλ. Ευ Βενιζέλου, ο.π σελ 449

²⁷ Βλ. Γ. Κασμάτη, Τα πολιτικά κόμματα ως συνταγματικός θεσμός στον τόμο του ίδιου Μελέτες (1975-1995) Δημοκρατία, Αθήνα-Κομοτηνή 1996, σ 204 .

²⁸ Βλ. Αντ. Μανιτάκη, Ερμηνεία του Συντάγματος και λειτουργία του πολιτεύματος, Αθήνα-Κομοτηνή 1996 σ. 246-247.

πολιτικής συμβίωσης, που ήταν επιδίωξη και στόχος της εκάστοτε κυρίαρχης πολιτικής δύναμης, ενώ ακόμη και στην περίπτωση που αντανάκλουν την πολιτική ιδεολογία της κόμματος που βρίσκεται στην εξουσία, όπως ακριβώς συνέβη με το Σύνταγμα του 1975 και την αναθεώρηση του το 1986, τα Συντάγματα στην πράξη εξασφαλίζουν την ειρηνική συνύπαρξη μέσα στην κοινωνία ανταγωνιστικών δυνάμεων, συμφερόντων και ιδεών²⁹.

Ας δούμε στο σημείο αυτό τη στάση της νομολογίας απέναντι στο δικαίωμα ίδρυσης πολιτικών κομμάτων, που συμφωνεί με τη θεωρία όπως αναπτύχθηκε ως άνω. Ενδεικτικά αναφέρω την υπ' αρ. 590/2009 απόφασης του ΑΠ (δημοσιευμένη στη ΝΟΜΟΣ), όπου στο σκεπτικό της απόφασης αναφέρονται μεταξύ άλλων «...Περαιτέρω, κατά το άρθρο 29 παρ. 1 του Συντάγματος "Έλληνες πολίτες, που έχουν το εκλογικό δικαίωμα μπορούν ελεύθερα να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε πολιτικά κόμματα, που η οργάνωση και δράση τους οφείλει και εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος". Από την πιο πάνω διάταξη, στην οποία τελικά δεν περιλήφθηκε η υπάρχουσα στο αρχικό σχέδιο του Συντάγματος πρόβλεψη για την έκδοση νόμου ως προς την οργάνωση και λειτουργία των κομμάτων, διαφαίνεται η πρόθεση του Συνταγματικού Νομοθέτη να αποφευχθεί κάθε επέμβαση νομοθετική ή δικαστική στη λειτουργία τους. Αυτό που θέλει να διασφαλίσει το Σύνταγμα στο άρθρο 29 παρ. 1, είναι ότι η οργάνωση και η δράση των κομμάτων θα εξυπηρετούν την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, όχι υπό το πλέγμα περιοριστικών διατάξεων, που θα ορίσει ο κοινός νομοθέτης (επί παραδείγματι, όταν αφορά την ανάδειξη της ηγεσίας τους και εν γένει τη λήψη των αποφάσεων των οργάνων τους και την εσωτερική λειτουργία τους), αλλά με τη συγκεκριμένη συμμετοχή των κομμάτων στη λειτουργία του πολιτεύματος. Για το λόγο δε αυτό, περιεχόμενο νόμου σχετικού με την οργάνωση και δράση των κομμάτων δεν μπορεί να αποτελέσει κάτι περισσότερο από την επιβολή στα κόμματα της υποχρέωσης να διαθέτουν και δημοσιεύουν καταστατικό, ώστε, ως θεσμοί που οφείλουν να λειτουργούν υπό καθεστώς διαφάνειας των οργανωτικών δομών και στόχων τους ... Για τους ίδιους λόγους, αποκλείεται αναμφίβολα η εφαρμογή στα πολιτικά κόμματα του άρθρου 12 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος και του άρθρου 105 του Αστικού Κώδικα για τη δικαστική διάλυση σωματείων κλπ. και επομένως είναι ανεπίτρεπτη η αναγκαστική

---

²⁹ Βλ. Α. Παπακωνσταντίνου, άρθρο ο.π σελ. 276 και στις εκεί παραπομπές.

διάλυση και με νόμο ή δικαστική απόφαση πολιτικού κόμματος. Από τις πιο πάνω όμως διατάξεις δεν αποκλείεται να διαλύεται ένα κόμμα πολιτικό εκούσια με απόφαση του αρμόδιου καταστατικού οργάνου του, το οποίο θα ορίσει και τις αναγκαίες διαδικασίες "εκκαθάρισης"...» Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και άλλες αποφάσεις στη Νομολογία όπως η 1535/2009 του ΣτΕ, η 4656/1999 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, η 131/1988 ΜΠρΛαρ³⁰, δια των οποίων προκύπτει, πως στα ελληνικά δικαστήρια επικρατεί η άποψη, ότι τα κόμματα αν και δεν έχουν νομική προσωπικότητα, λογίζονται ως φορείς πολιτικής δραστηριότητας, κρίνοντας μάλιστα η νομολογία πως πρόκειται για ιδιόμορφα νομικά πρόσωπα.

Συμπεραίνουμε, ότι η Γ Ελληνική Δημοκρατία είναι κομματική δημοκρατία, διότι τα κόμματα απέτρεψαν άλλες μορφές κοινωνικής εκπροσώπησης και επιτελούσαν την καθοριστική λειτουργία κοινωνικής ενσωμάτωσης, η οποία δεν είναι πια η βία των κατασταλτικών μηχανισμών της προ του 74 περιόδου, αλλά η πελατειακή διανομή προνομίων³¹ (για την οποία ευελπιστώ γίνει εκτενής αναφορά σε άλλο άρθρο μου).

---

³⁰ Δημ. Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

³¹ Βλ. Δ. Χαραλάμπη, «Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός, η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα», εκδ. Εξάντας, 1989, σελ. 323